

Nové požadavky na kontrolu ekologického zemědělství v Evropské unii

Bioinstitut ve spolupráci s Ústředním kontrolním a zkušebním ústavem zemědělským (ÚKZÚZ) a rakouským výzkumným ústavem Das Forschungsinstitut für biologischen Landbau – (FiBL) zpracoval projekt „Vývoj metodiky pro využívání a hodnocení analýzy pesticidů v kontrole ekologického zemědělství v České republice (odběr vzorků, evaluace a interpretace)“. S jeho obsahem vás zde chceme seznámit.

Dosavadní analýzy nepovolených látek jsou zaměřeny pouze na potraviny

Ve spolupráci s FiBL ve Fricu jsme provedli rešerši dosavadních přístupů kontroly reziduí (zejména pesticidů) v EZ v celé EU a konstatovali jsme, že jsou zaměřeny pouze na odběry vzorků a jejich testování ve finálním produktu, tedy v potravinách.

Základem všech metod je směrnice BNN, která se zabývá zjištěnými rezidui pesticidů v biopotravinách od orientační hodnoty 0,01 mg/kg. Teprve, když se v produktu naleznou hladina vyšší, provádějí se opatření, která vedou i k odebrání statutu organické certifikace pro daný bioprodukt. V některých zemích (např. Švýcarsko, Belgie, Itálie...) tento přístup dále rozpracovali a kromě odebrání certifikace výrobků dohledávají také příčiny kontaminace přímo v zemědělském (případně potravinářském) podniku.

Evropská komise v doplňujícím Nařízení Komise č. 392/2013 požaduje **zkvalitnění kontroly ekologického zemědělství**. Mimo jiné požaduje, aby se ve vyšší míře odebíraly vzorky během celého procesu ekologické produkce a prováděly rozborů na prokazování případného používání nepovolených látek pro zabránění případným podvodům. Evropská komise však nestanovila žádnou metodiku pro interpretaci nálezů (například zbytků v EZ nepovolených pesticidů). Proto realizoval Bioinstitut ve spolupráci s ÚKZÚZ a výzkumným ústavem FiBL tento projekt.

Ekologické zemědělství (EZ) je již pevnou součástí „Společné zemědělské politiky EU“ (dále SZP). Jeho dynamický rozvoj, zejména v nových členských zemích EU, byl způsoben hlavně podpůrnými programy druhého pilíře SZP. Zde bude také po roce 2013 nadále EZ podporováno jako samostatné opatření. Také evropské a národní osvětové programy na podporu prodeje biopotravin napomáhají snížení závislosti na dotacích a přenesení vyšších nákladů ekologického farmářství částečně přímo na spotřebitele.

Jak dotace, tak prodej biopotravin potřebují účinný a důvěryhodný kontrolní systém

Na tom je ekologické zemědělství založeno od samotného začátku a s tím počítá i evropské Nařízení pro EZ. V dobách, kdy nebyly vyplácena dotace a kdy kontrolní systém nebyl pořízen státnímu dozoru, bylo paradoxně možné problémové podniky zbavit ekologického statutu snadněji, než je tomu nyní. Bez dotací a vysokých výkupních cen nebyla motivace k případným podvodům také tak vysoká jako dnes. Nařízením Rady (ES) č. 834/2007 nově definovalo povinnosti kontroly EZ a nařídilo členským státům, aby celý kontrolní systém EZ byl podřízen Nařízením EP a Rady (ES) č. 882/2004. To však nestačilo, členské státy k tomuto požadavku přistoupily různě a ne vždy to znamenalo zabránění podvodům, které byly také několikrát v EU medializovány.

Také problematika nálezů reziduí nepovolených pesticidů v biopotravinách se stala nově velmi důležitým tématem. Na jedné straně sice stále platí, že ekologické zemědělství je uceleným garantovaným procesem „z pole až na stůl“ a takto je také kontrolováno. Na druhé straně chybí průkazné

metody a hlavně jejich interpretace pro prokazování porušování těchto procesů. Jedná se zejména o prokazování používání v EZ nepovolených pesticidů a hnojiv. Členské státy EU s nadějí očekávaly upřesnění metod kontroly EZ od Evropské komise, které se dlouho připravovalo. Začátkem tohoto roku bylo přijato Průvodčí Nařízení Komise (EU) č. 392/2013, které mimo jiné **nařizuje, aby byly odebírány vzorky na analýzy u minimálně 5 % z kontrolovaných podniků**, a také upřesňuje definici, že je takto třeba kontrolovat celý proces a ne jenom finální produkty (biopotraviny). Co však nadále chybí, je interpretace, jak se má postu-

Country	Year	No. samples	No residues detected	Residues allowed pesticides in organic	Pesticide Residues < / = 0.01 mg/kg	Pesticide Residues > 0.01 mg/kg & < / = MRL	Pesticide Residues > MRL
Italy	02-05	266	97.4%	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
France (cereals)	05-06	1988	96.7%	n. a.	included in 'no res. det.'	3.3%	n. a.
France (fruits+veg)	05-07	2614	95.6%	n. a.	included in 'no res. det.'	4.4%	n. a.
Switz. +	2007	237	82.1%	7.2%	3.4%	5.9%	0.4%
Germ. + (fruits+veg)	03-08	1886	86.4%	2.7%	5.1%	4.7%	1.1%
Germ. + (fruits+veg+ proc. prod.)	2008	557	76.7%	n. a.	13.5%	8.4%	1.4%

Rezidua pesticidů v biopotravinách zjištěná při kontrolách, výsledky shromáždil FiBL v roce 2010 a seznámil s nimi odbornou veřejnost na Bioakademii. FOTO – red. Bio

povat, pokud kontrola ekologického zemědělství najde rezidua nepovolených látek.

Touto složitou problematikou jsme se zabývali v České republice a ve spolupráci s FiBL jsme vypracovali „Metodiku pro nakládání s rezidui pesticidů v ekologické produkci v České republice“, která by se mohla stát součástí diskuse o společné interpretaci nálezů zbytků nepovolených látek v EZ i na úrovni Evropské unie.

V žádné zemi jsme však nenalezli jasný metodický přístup k tomu, jak interpretovat nálezy reziduí pesticidů v zemědělském procesu, například při pěstování rostlin (v listech, půdě, tělech plevelných rostlin...). Analýzy na reziduální látky v potravinách jsou důležitou součástí kontroly ekologického zemědělství, ale nemohou nahradit kontrolu procesů.

Původně se v kontrolách ekologického zemědělství s odběry vzorků pracovalo jen ojedinelé. Zkušený inspektor dokázal rozpoznat používání nepovolených pesticidů

Country	Year	No. Samples	No residues detected	Pesticide Residues < / = MRL	Pesticide Residues > MRL
Germany	2006	16941	38.1%	56.5%	5.3%
Hungary	2006	3298	44.7%	53.5%	1.8%
Sweden	2005	2096	49.0%	46.8%	4.2%
Austria	2006	2299	50.1%	43.3%	6.6%
Slovenia	2006	1398	53.8%	43.9%	2.3%
Slovak Rep.	2006	1227	68.0%	34.6%	7.4%
Czech Rep.	2006	947	63.0%	36.0%	1.0%
United Kingd.	2006	3562	65.2%	33.1%	1.7%
Poland	2006	1468	82.0%	15.0%	3.0%
EU-25+ (all products)	2006	65810	53.9%	41.7%	4.4%

Rezidua pesticidů zjištěná v konvenčních potravinách

➔ a hnojiv v EZ vizuálně, což kombinovával s dalšími kontrolními nástroji pro získání přímých i nepřímých důkazů. To však v současné době nestačí. Máme případy, kdy inspekce odhalila jasné příznaky používání glyfosátů – herbicidu Roundup. Nicméně certifikační orgán, a také následně státní správní orgán, sankce tomuto zemědělci neudělili s tím, že jako důkazní materiál nestačí ani fotografie a svědectví inspektorů.

Nyní se vyžadují pro správní řízení další důkazy, to je odběr vzorků a prokázání rezidua nepovolených účinných látek nebo jejich metabolitů. A právě zde jsme u podstaty problému. Některé pesticidy se totiž velmi rychle rozkládají a analýzy nemohou postihnout všechny možné případy podvodů. Když již kontrola EZ nalezne v procesu reziduální látku, není jasné, jaká úroveň naměřených hodnot prokazuje záměrné použití nepovolených vstupů; případně, kdy se jedná o tak závažnou kontaminaci, že je ohrožena integrita celé ekologické farmy. Proto ÚKZÚZ ve spolupráci s FiBL navrhl Ministerstvu zemědělství ČR nový metodický přístup.

Návrh metodiky pro prokazování reziduí pro Českou republiku

Kontrolu EZ doporučujeme nadále zaměřit na kontrolu procesů a ne pouze na kontrolu finálního produktu. Tradiční metody kontroly (vizuální, kontrola účetnictví, skladů...) je nutné kombinovat s odběrem vzorků a jejich analýzami. K tomu jsou v navržené metodice vypracovány postupy pro rizikovou analýzu i metodika odběru vzorků.

Novinkou je návrh metody interpretace pro vyhodnocování nalezených reziduí. Ten spočívá ve využívání „orientační hodnoty“ a „kritického limitu“ naměřených reziduí. Tedy podobný přístup, jak ho používá např. BNN nebo Bio Suisse pro potraviny. Princip je v tom, že pokud je překročena orientační hodnota reziduí (0,01 mg/kg), následuje vyšetřování. Pokud je překročena „kritická hodnota“ automaticky následuje odebrání certifikace a sankce.

Velkým problémem tohoto přístupu je, že pro rostlinné materiály a půdu nejsou stanoveny obecné závazné hygienické limity (MRL) reziduí pesticidů, jako je tomu u potravin. Proto je třeba, aby se do řešení této problematiky zapojily výzkumné a zemědělské zkušební ústavy, aby se stanovila metodika a provedl monitoring výše reziduí účinných látek (metabolitů) v rostlinách a v půdě po běžné aplikaci (podle metodiky pro konvenční pesticidy). S těmito

hodnotami (limity) pak můžeme srovnávat případné nálezy nepovolených reziduí v ekologickém zemědělství. Tak vznikne základna pro rozhodovací proces certifikačních orgánů a orgánů, které udělují sankce nebo rozhodují o odebrání dotací.

Na základě zjištění nepovolených reziduí v procesu EZ jsou pak navrhována tato opatření:

- ◆ Hlubkové šetření, včetně neohlášených inspekcí a hlubkových kontrol,
- ◆ předběžná blokáce obchodování potravin během vyšetřování,
- ◆ odejmutí certifikace ekologickým farmám a nebo výrobkům,
- ◆ zlepšení opatření pro prevenci kontaminace,
- ◆ pozastavení vyplacení či zpětné vymáhání dotací,
- ◆ sankce (dle sankčního řádu – např. pokuta).

ÚKZÚZ Brno již za tímto účelem uskutečňuje několik let pokusy a monitoring v révě vinné a na základě takto provedené interpretace byly již uděleny sankce za používání nepovolených fungicidů v EZ. To je jenom první krok, protože je třeba sledovat chování různých typů pesticidů v různých kulturách.

Tento metodický přístup bude použitelný pro prokazování nepovolených aplikací v rostlinné produkci obecně. Například dotované integrované metody (ovocnářství, zelenářství, vinohradnictví) také mají zakázáno používat některé pesticidy. Kontrola dodržování tohoto závazku spočívá nyní zejména v kontrole evidence, a to je v době, kdy se některé pesticidy používají nelegálně (aniž by je měl zemědělec v evidenci), skutečně málo.

Závěry

- ◆ Kontrolu EZ nadále zaměřit na kontrolu procesů a ne pouze na kontrolu finálního produktu.
- ◆ Tradiční metody kontroly (vizuální, kontrola účetnictví, skladů...) je nutné kombinovat s odběrem vzorků a jejich analýzami.
- ◆ Vypracovat metodiky pro prokazování použití nepovolených látek v EZ. V případě některých pesticidů (např. herbicidů) uznávat i důkazy získané tradiční (vizuální) metodou.
- ◆ Metodika pro interpretaci reziduí v listech, půdě a ostatním materiálu zemědělského původu je naléhavě zapotřebí, protože kontrola EZ spotřebitelům a daňovým poplatníkům primárně garantuje ekologický postup produkce (nepožívání nepovolených pesticidů ve všech fázích výroby (od pole až na stůl)).
- ◆ Pro tyto materiály (rostliny a půda) musí být vytvořena vlastní pravidla. Měla by být formálně podobná pravidlům pro potraviny.
- ◆ Pro tyto materiály neexistují žádné MLR a není jasné, zda je rovněž použitelná orientační hodnota 0,01 mg/kg.
- ◆ V současné době proto nemůže metodika pro interpretaci pracovat s pevnými číselnými limity. V budoucnu je však žádoucí tyto hodnoty definovat.
- ◆ Je třeba na úrovni EU i jednotlivých členských zemí definovat limitní číselné hodnoty při aplikaci pesticidů podle jednotlivých plodin a nejdůležitějších účinných látek. To usnadní prokazování aplikace pesticidů, což bude použitelné i pro rostlinolékařskou službu při kontrole používání pesticidů v běžné a integrované rostlinné výrobě.
- ◆ FiBL, ÚKZÚZ i Bioinstitut navrhuje zadat a financovat prakticky orientovaný výzkumný projekt s touto tematikou (na úrovni EU).
- ◆ Následně doplnit prováděcí předpisy k Nařízení Rady (ES) č. 834/2007 o interpretaci výsledků analýz vzorků, které v Nařízení č. 392/2013 požaduje.

Ing. Jiří Urban, ÚKZÚZ Brno ve spolupráci

s Bioinstitutem, o. p. s., Olomouc

Tento projekt byl podpořen v rámci Programu švýcarsko-české spolupráce, projekt číslo PF109.

Literatura ke článku je uvedena na webu ČTPEZ.

Monitoring Switzerland 2006	Content Residues in Organic (mg/kg)		Content Residues chem. synth. Pesticides in Conventional (n = 1625) (mg/kg)
	Only chem. synth. Pesticides (n = 215)	Chem. synth. + allowed pesticides (n = 237)	
Produce			
Bobuloviny	0.001	0.05	0.71
Ovoce	0.049	0.05	0.38
Zelenina	0.002	0.05	0.39
Byliny	0.46	0.473	0.747
Saláty	0.001	0.001	1.17